

“Les barraques”, text de Ramon Violant i Simorra del treball “Etnografia de Reus i la seva comarca”, publicat inicialment per l’Associació d’estudis Reusencs (maig del 1954), posteriorment en llibre (Alta Fulla, 1990).

LES BARRAQUES

La *barraca* tarragonina pròpiament dita que, temps ha, ha cridat l’atenció dels arquitectes ⁽⁵⁾ i dels etnòlegs ⁽⁶⁾, consta d’un petit edifici en piràmide truncada o bé en tronc de con, de pedra seca, coronat per una mena de cucurull de terra molt atapeïda. L’ueix un portal d’entrada bastant alt, apte per a passar-hi una persona normal sense necessitat, gairebé mai, d’ajupir el cap; de dins està construïda pel sistema arcaic de la falsa volta, i mostra la planta quadrada o circular.

Aquesta mena de cabana, profundament tradicional, coneguda per *barraca* (Alcover, La Riba, Torredembarra), per *cocó* (Taragona) ⁽⁷⁾ i *cocó* o *cucó* (Pratdip), actualment podem dir que es troba localitzada a les serres de la part occidental del Camp i a la part oriental, on es mostra encara molt exuberant, des de la serralada de Prades fins al mar, i terra endins per tota la perifèria de la comarca vers el Penedès. Sobretot des de Roda de Berà cap a Valls i Fontscaldes, sovint la veureu mig amagada sota els garrofers, i olivers, o bé traient el cap per qualsevol lloc, entre les grans marjades mig abandonades dels conreus garriguencs de damunt d’Alcover anant cap a Mont-ral. També al terme de La Riba sovintreja força, i amb sengles noms propis per a tot el grup. Per exemple: la Barraca de l’Agnè, la Barraca de la Brèsqueta, la Barraca de la Fou... i tantes altres fins a contar-ne una trentena ⁽⁸⁾. Però, en altre temps, devia ocupar tot el Camp. No ens ha llegut d’esbrinar-ho, ni pretenem, ací, fer un estudi aprofundit d’aquest in-

⁽⁵⁾ Joan Rubió. *Construccions de pedra en sec*, en l’«Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña», volum corresponent a l’any 1914, 85-105. Vicente Lampérez, *Arquitectura civil española*, vol. I, 83 i 84; i Leopoldo Torres Balbás, *La vivienda popular española*, vol. III de «Folklore y Costumbres de España», 217 i s., Barcelona, 1933.

⁽⁶⁾ Julio Caro Baroja, *Los Pueblos de España* (1946), 459.

⁽⁷⁾ «Barraca de pedres seques, rodona o quadrada»; Griera, *Casa*, 22.

⁽⁸⁾ Iglésies, *Ibb.*, 45 i s.

teressantíssim element etnogràfic, però pot suposar-se que les diverses «casetes» o petites edificacions d'aixopluc, modernes, escampades d'ací i d'allà de la comarca, són succedànies de la característica barraca o cocó que encara serveix d'aixopluc i per a coure el menjar i descansar-hi al camperol, mentre treballa la terra i vigila la vinya; però en lloc d'edificar-ne de noves, cada dia en deixa ensorrar de velles. O bé les ensorra la mateixa gent per tal d'estalviar-se d'arrencar pedra; com fa també amb les velles marjades abandonades, segons hem vist a Alcover, aprofitant les més avinents a la carretera per la facilitat de poder carregar la pedra als camions. Així hauran anat desapareixent les que manquen i desapareixeran les que resten.

Malgrat llur uniformitat tipològica, la nostra barraca presenta a vegades diverses modalitats, dins el grup d'una mateixa localitat.

Per exemple, la barraca observada el 1946 i estudiada el 21-III-54 als conreus de la partida de terme d'Alcover coneguda per «Mas de Caldero», a tres quilòmetres més amunt, anant cap a Mont-rà, consta d'una planta circular d'uns 3 metres de diàmetre (Fig. 30, 1-c i 2), rodejada de paret feta de pedres més o menys planes, que així que va pujant va tancant-se cada vegada més, definint-se en una falsa volta en forma de mig ou, escapçat de la punta, o sia fent volar, cada cop més les unes filades o sostres damunt de les altres, fins acabar amb un forat rodó al centre de la curulla de la volta, el qual va tapat amb una gran llosa o pedra plana (Fig. 30, 1-b). Llavors, aquesta falsa volta, d'antiga tradició mediterrània, va recoberta tota ella per quatre gruixudes parets que tendeixen, com ella, a tancar-se de baix a dalt (Fig. 30), el quadre bàsic de les quals amida uns 4 metres de costat per 3,30 m. en la part superior i 2 metres aproximadament d'alçada; mentre que la volta mesura uns 2,20 m. llargs des del sòl. Per la qual cosa, la volta s'aixeca més amunt que les parets, sense comptar el cucurull piramidal de la terra que la cobreix ensems que la resguarda

les goteres produïdes per les filtracions de l'aigua de pluja. El portal, sempre obert, està format per un arc rodó construït amb rústiques dovelles ben aparellades i travades amb una clau al mig. Sol ésser orientada a migdia o bé amb tendència a llevant o a ponent. A la part de dins, unes pedres a un costat

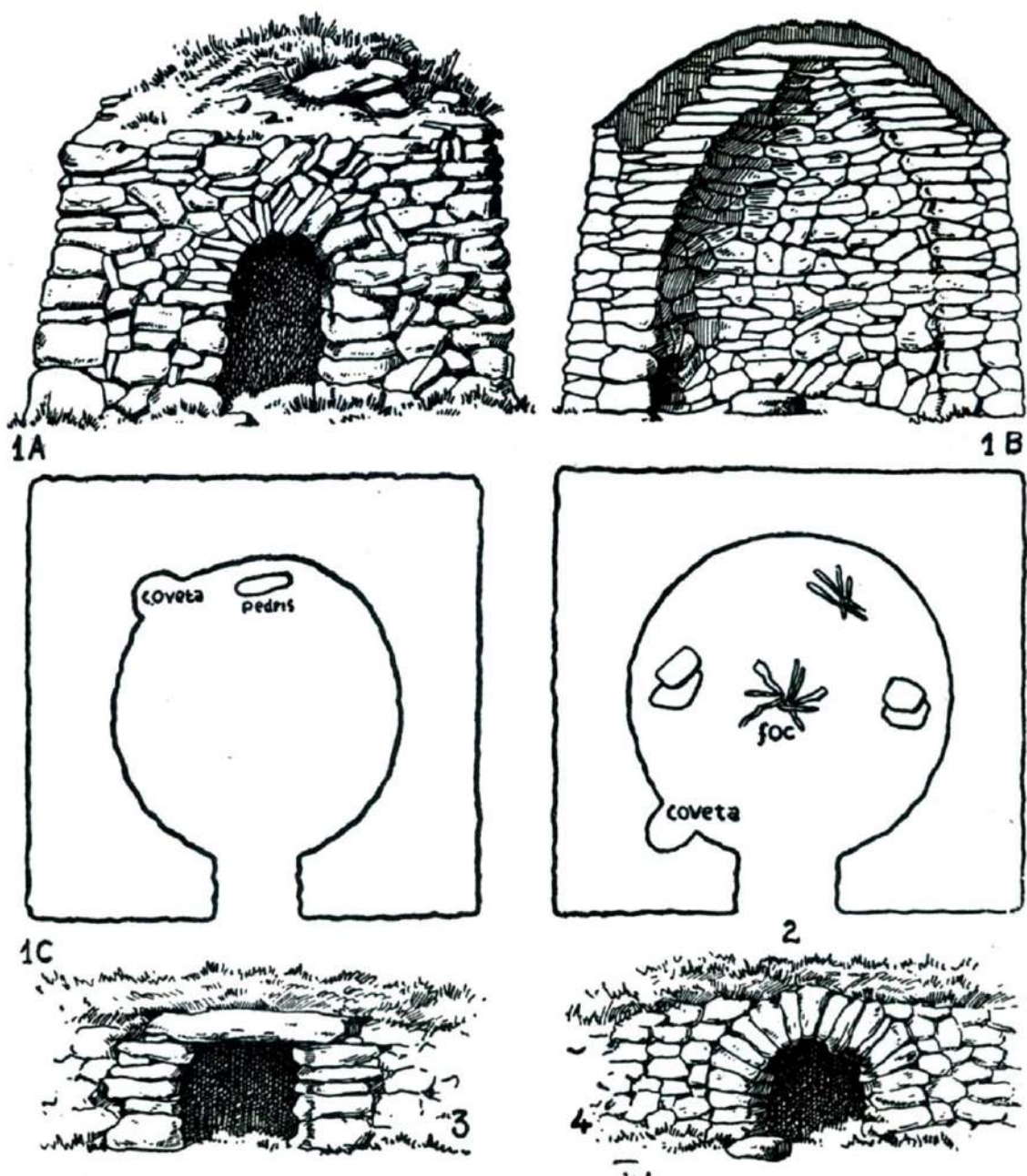

Fig. 30: *Barraques del Camp*. 1 A, B i C, alçat i planta d'una *barraca* abandonada d'Alcover. 2, planta d'un altra *barraca* del mateix lloc, en ús encara, corresponent a la de la foto 50 de la lám. XXVII. I 3 i 4, *barraques* de marge, de les Borges i Alforja. (Del natural 1954.)

fan l'ofici de pedrís, mentre que la llar de foc, en una barraca que encara fa servei (Fig. 30, 2), es troba al bell mig, amb la llenya a un costat. Un detall molt característic fins ara desconegut per nosaltres, que ens ofereix l'interior d'aquesta barraca alcoverina, és la *coveta*, petita cavitat que hi ha a un costat, construïda amb arc dins la paret i arran de terra (Fig. 30, 1-b i c), que serveix per a tenir-hi el càntir de l'aigua i la carabassa o el carretellet del vi, perquè el líquid es mantingui fresc.

En canvi el cocó esmentat de Pratedip i encontorns⁽⁹⁾ es mostra com si tingués dos portals formant atri l'un a l'altre. I a Cabra, vers els conreus de Santes Creus, a l'extrem oriental de l'Alt Camp, si bé no les coneixem de prop, sabem però⁽¹⁰⁾ que allí «hi ha moltes *barragues* que tenen dos i tres compartiments, amb comunicació directa l'un amb l'altre», l'un per a les persones i l'altre, o altres, per l'ase o el mul, llenya, etc. Creiem, però, que aquest tipus de barraca⁽¹¹⁾ cal considerar-lo com un cas atípic, obeint a un procés evolutiu de la primera forma, més arcaica, de tradició neolítica.

També volem fer remarcar que, al veí Penedès, en la partida de terme anomenada «la Granja», de Torredembarra, es troba la barraca en tronc de piràmide, amb característiques externes gairebé iguals a la d'Alcover, al costat d'un altre tipus de con truncat, pel que respecta a les parets, amb el mateix cucurull de terra i amb el portal adés adovellat adés amb llinda recta. Com que la majoria les trobarem tancades amb porta, els dos exemplars que ens fou llegut d'estudiar (1946), perquè no oferien aquell destorb, mostraven un pla circular de 1,90 m. de diàmetre per 2 m. d'alçada de la volta, corresponent a una barraca tronco-piramidal; mentre que l'altra

⁽⁹⁾ Segons referència verbal del doctor Vilaseca de Reus (1954).

⁽¹⁰⁾ Pels senyors Fort Cogul, de la Selva, i Català, de Valls, que m'ho explicaren l'any passat.

⁽¹¹⁾ També l'he trobat, personalment, a la partida de terme de Sallent (Pla de Bages), anomenada «Els Rocaus», el 1949. Violant, *Barragues de vinya...* Làm. I, fig. 1.

que era en tronc de con, el tenia quadrat, mesurant 1,50 m. per banda, amb la porta a un costat, per 1,90 m. des del sòl a la llosa que la cloïa en la volta. Aquesta, en l'una i l'altra, mostra la mateixa construcció alcoverina, però la de

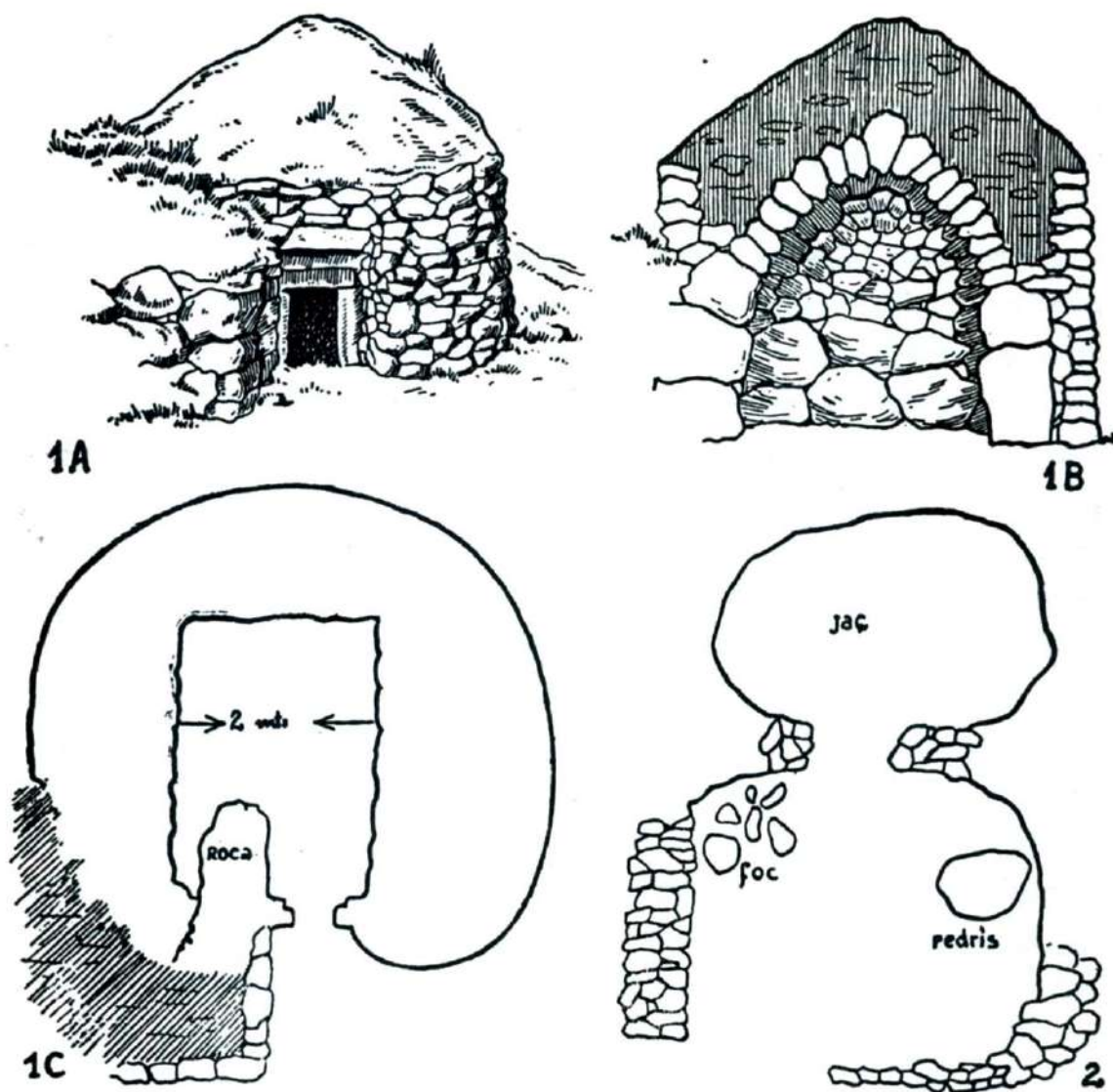

Fig. 31: *Barraques* observades a la Conca. 1 A, B i C, alçat i planta d'una *barraca* de Montblanc; i 2, planta de la *barraca* de Vimbodí, de la lámina XXX, foto 54. (Del natural, 1946 i 1945.)

planta quadrada no comença a iniciar les volades escalonades de les lloses fins a un metre aproximadament del sòl on, llavors, les quatre parets es converteixen en una de circular fins a cloure's amb la susdita llosa dalt de tot.

Un tipus anàleg penetra a la Conca (Vilaverd), si bé les dues barraques estudiades per mi l'any 1946 a Montblanc, a la partida de terme anomenada la «Coma del Diabló», a la part sud-occidental de la vila, entre els conreus garriguencs dels estreps de la Muntanya de Prades, es mostren més rústiques i esquifides, i menys esveltes i airoses que les precedents. Els dos únics exemplars existents (Fig. 31-1), presenten les parets un xic còniques, acabant amb el cucurull de terra, la segona, i recobert de pedres, la primera, adossades a un marge i a uns rocs despresos, amb un portal amb llinda o bé amb arc, excessivament baix, tant que hom ha d'ajupir-se molt per entrar a totes dues. Així mateix, la primera mostra un pla que si no fossin les pedres grosses en què s'assenten les parets, seria circular; mentre que l'altra (Fig. 31) l'ofereix quadrangular. Però no sabem si perquè estan bastides amb pedres calcàries, grosses i cantelludes, ben poc aparellades amb la maceta, o per què, el cert és que tant l'una com l'altra apareixen cobertes amb volta de forn cònica i no amb l'arcaica volta falsa com llurs veïnes del Camp i del Penedès.

En canvi, al Priorat, les *barraques* construïdes dins les marjades de les feixes o bé excavades a les *espones* de grava, i algunes, poques, a les Vilelles, bastides amb dues parets arrecerades a l'espona, cobertes per una teulada, són les que ens mostren la majoria dels conreus. Cabana, aquesta darrera, que es correspon gairebé amb la *barraca* que ens descriu així Griera ⁽¹²⁾, de forma no massa clara, pertanyent al Baix Priorat: «Caseta de pedra seca coberta amb voltes (?): té cairats, canyissos i teules. Serveix per a resguardar-se de la pluja i del vent en les finques» (Falset).

Algun exemplar d'aquell rudimentari aixopluc endinsat en un marge, amb la porta de pedra de la mateixa paret, i amb llinda recta, formada per una llarga pedra (Fig. 30-3), també l'he observat en alguns conreus de sobre les Borges. I el ma-

(12) Griera, Ibb., 27.

teix, però amb el portal amb arc rodó i molt baix (Fig. 30-4), a les vinyes velles i abandonades, pujant cap a la collada d'Alforja, abans d'abandonar el Camp; així com, de construcció més recent i amb el portal més alt, en les simètriques i llargues marjades que sostenen les vinyes de Cornudella, pujant a l'Albarca. Mentre que una barraca molt escaient, del segon tipus, apta àdhuc per a dormir-hi de nit, l'hem estudiada (1945) en una vinya de la riba esquerra del Francolí, anant a peu de Vimbodí a Poblet, seguint el vell camí. Es trobava gairebé enfonsada en un marge, amb dos paredons davant i estava coberta, a dos vessants, per mitjà de cabirons, rames, trossos de llauna i terra al damunt. La meitat de l'entrada es veia tapada per diverses *garbes* de sarments, i l'interior apareixia dividit en dos compartiments: la llar, diríem, i el jaç (Fig. 31-2). Aquest, totalment excavat a terra, tenia forma circular i es trobava separat de l'anterior per una mena de portal, format per dues paredotes laterals i una biga horitzontal on descansava un puntal forcat de fusta, que sostenia el carener de la coberta per aquell costat. Prop d'aquest portal, unes pedres fumades formaven el *foc* o llar.

batre. Car, així com aquest annex de la casa pagesa arreu de les comarques orientals es troba al costat o davant de la casa, o bé els qui no en tenen fan servir el carrer o plaça com a tal, en tots els pobles de la Conca, de l'Alt Priorat i altres comarques ponentines fins al peu del Montsec, terra endins d'Osca, trobareu l'era de cada u agrupada en *les eres* (Ulldemolins) o en un o més *erals*, enturonats, gairebé sempre, als petits tossals o serradets que rodegen el poblat.

En canvi, la celebrada *barraca* o *cucó* de pedra seca que molts creuen típicament tarragonina, igual o molt semblant, s'estén per tot el Penedès, cap a la Conca d'Òdena, per tota la conca del riu Llobregat fins al sud del Berguedà, penetra per la del Cardoner, fins a la muntanya de sal de Cardona —on al peu de la qual precisament acaba la vinya—, per l'Alt Vallès i Moianès, i, donant un gran salt, la retrobem de nou al cim de la muntanya de Sant Pere de Roda, en els conreus de vinya de Port de la Selva i de Cadaqués. I a ponent de les nostres comarques, apareix a la Ribera de l'Ebre (Rasquera, Tortosa), amb el nom de *borja* i pel Mestrat (Castelló de la Plana), amb l'imitatiu de *catxerul*.

La nostra arada de fusta, caiguda en desús, és la mateixa que s'emprava, i s'empra encara en part, a totes les terres ponentines de Catalunya, fins a l'alta Vall d'Aneu, en el Pallars Sobirà, Ribagorça i terres aragoneses fins al riu Ara (Vall de Broto), Prepirineu occidental, amb el Baix Aragó, comarques castelloneses, terra endins cap a Castella. Aitken l'anomena «arada castellana», la classifica com a «tipus cama» i la creu d'origen romà⁽¹⁹⁾. Malgrat que l'arada oriental des d'Andorra-Urgallet-Cardoner-Penedès, enllà, sigui inclosa pel dit aratòleg en el mateix tipus citat, difereix molt considerablement, en la seva estructura de la cama-timó i del dental amb orellers, de l'occidental⁽²⁰⁾.

⁽¹⁹⁾ *El arado castellano*, 110 i 112 i s.

⁽²⁰⁾ Violant, *Síntesis*, 26 i figura 12, i *El arado y el yugo...*